

# ДИМЕНЗИЈЕ ПОРОДИЧНОГ ФУНКЦИОНИСАЊА И ИЗБОР ВОЈНЕ ПРОФЕСИЈЕ

Дејан Вучинић

Министарство одбране Републике Србије, Сектор за људске ресурсе

На узорку ученика Војне гимназије (N=170) и ученика цивилних гимназија (N=204) истраживане су карактеристике перцепције породичног функционисања из перспективе Олсоновог Circumplex модела брачних и породичних система. Истраживање је имало за циљ да утврди постојање специфичности у перцепцији породичног функционисања код ученика Војне гимназије и социо-економске карактеристике њихових породица, а које могу представљати један од фактора избора војне професије. Резултати истраживања су показали да ученици Војне гимназије углавном потичу из породица са 4 (четири) или више чланова, да је број деце у породицама углавном 2 (два) или већи, да су месечни приходи породице испотпросечни и просечни и да је ниво родитељског образовања углавном средњошколског степена. Што се тиче карактеристика димензија породичног функционисања оба узорка перципирају своје породице као функционалне. Међутим, основна разлика лежи у чињеници да ученици Војне гимназије показују више скорове на балансираним скалама кохезивности и флексибилности, док на небалансираним скалама – разједињености и хаотичности, показују ниже скорове у односу на ученике цивилних гимназија. Највећи проценат ученика Војне гимназије сматра да је у њиховим породицама доминантан пермисивни стил родитељства.

Кључне речи: *професионално опредељење, породица, војна професија, Circumplex модел, кохезивност, флексибилност, стилови родитељства, FACES IV*

## Увод

Почетком педесетих година прошлога века развила се нова научна област – психологија професионалног развоја и понашања (Ginzberg, 1951, према Рајевић, 1985). Развој ове нове научне дисциплине пратиле су бројне теоријске концепције које су међу бројним предиктивним факторима професионалног опредељења истицале и улогу различитих психолошких фактора у избору занимања. Прве психолошке теорије избора професије – теорија породичне климе Ане Рое (Ann Roe, 1957, према Рајевић, 1985), Холандова теорија типова личности (Holland, 1973, према Рајевић, 1985), психоаналитичке теорије... доказ су да се професионално опредељење од самог развоја психологије професионалног развоја и понашања посматрало у оквирима породичног контекста.

Утицај породице на избор занимања, пре свега, проистиче из основних функција које породица има у социјализацији и формирању личности (Рајевић, 1983). Поред демографске, економске и образовне структуре породице, несумњив је значај и психолошких фактора који (не)посредно утичу на развој бројних професионалних предиспозиција (способности, особине личности, интересовања, вредности, мотивацију...), а које несумњиво проистичу из односа родитељ–дете или породичне динамике.

Постоје бројни теоријски модели, који на породицу гледају из различитих перспектива. Међутим, без обзира на бројност теоријских разматрања, Митић (1997) сматра да сва теоријска гледишта, експлицитно или имплицитно, садрже системско схватање породице.

Пример системског процењивања породичних димензија представља упитник FACES IV, чија теоријска основа потиче из Цирцумплекс модела брачних и породичних односа. Конструкција наведеног инструмента првенствено је имала за циљ да проценом аспеката породичног живота утврди породичну (дис)функционалност. Иако је FACES IV оријентисан на клиничку процену и истраживања (Olson, Gorall & Tiesel, 2007), иновације остварене последњом ревизијом, а које се односе на тип родитељства, указују на могућност да се поље испитивања овог инструмента прошири и на друге психолошке (неклиничке) дисциплине.

## Теоријска и емпиријска основа утицаја породичних фактора на избор професије

### *Теорија Ане Рое – породични односи фактор професионалног опредељења*

У својој публикацији „Ране детерминанте избора занимања”, Ана Рое је направила први и велики корак на пољу проучавања породичних односа у контексту избора занимања. Разматрајући „породичну климу” и односе родитеља и деце у раном детињству, Рое утврђује три типа односа родитеља и деце: љубав–одбацивање, претерана пажња и постављање високих захтева (Roe & Siegelman, 1964, према Рајевић, 1985).

Сходно томе, у зависности од тога да ли је доминантан однос у породици „топао” или „хладан” формираће се одређене оријентације као основе за избор занимања, и то: оријентацију према људима и оријентацију према стварима.

Међутим, истраживања нису у потпуности потврдила њене теоријске концепције. Истражујући разлике између инжењера и социјалних радника, супротно својим теоријским поставкама, Рое закључује да су социјални радници били више изложени стресу у односима са родитељима и да су родитељи према њима били захтевнији и поклањали им мање пажње него код инжењера (Roe & Siegelman, 1964, према Рајевић, 1985).

Са друге стране, Кинејн и Пејбл су установили да је код испитаника који потичу из породица у којима преовладава срдачна атмосфера више развијена оријентација према људима (Kinnane & Pable, према Рајевић, 1985). Хејн потврђује да људи који раде у услужним делатностима потичу из породица у којима је однос према деци био заштитнички, док запослени у трговини и занимањима везаним за област културе потичу из породица које су постављале више захтева (Hagen, 1960, према Рајевић, 1985).

Без обзира на емпиријску (не)оправданост теоријске поставке А. Рое имале су далекосежне импликације на бројне теоријске концепте других великих теоретичара, укључујући Супера, Готфредсона и Холанда који су донекле уважили утицајну улогу породице на индивидуално каријерно понашање (Super, 1957, Gottfredson, 1981, Holland, 1997, према Hargrove, Creagh & Burgess, 2002). Наиме, Холанд истиче улогу родитеља на формирање почетних професионалних интересовања. По мишљењу Холанда, ставови родитеља преносе се процесом социјализације на децу, а што резултира формирањем интересовања, који заједно са способностима формирају персоналну диспозицију.

### *Савремени теоријски концепти повезаности породичних варијабли и професионалног опредељења*

Без обзира на бројност теоријских претпоставки, Харгров и сарадници (Hargrove et al., 2002) закључују да већина емпиријских студија, које истражују улогу породичних контекстуалних фактора, углавном припадају следећим теоријским правцима:

- Адлеровој теорији – поредак рођења и породична конфигурација;
- примено теорије афективног везивања на каријерни развој и
- породично системском приступу развоју каријере.

*Адлерова теорија избора професије* претпоставља да породичне варијабле значајно утичу на професионално понашање и каријерни развој (Watkins, 1984). Воткинс (Watkins, 1984) тврди да редослед рођења или психолошка позиција у нуклеарној породици представља основ за развој специфичних „социјално-интерактивних” догађаја, који на различите начине обликују индивидуална професионална интересовања. На пример, познато је да родитељи имају другачија очекивања, као и да усклађују правила и привилегије према деци у односу на ред рођења (Leong, Hartung, Goh & Gaylor, 2001). И овакви „социјално-интерактивни” догађаји обликују индивидуалне професионалне изборе који се одражавају кроз радни стил, професионална интересовања и професионални селф-концепт.

*Теорија афективног везивања* проистекла је из Болбијеве теорије објектних односа (Bowlby, 1977, према Рајевић, 2006). Примарни циљ теорије јесте проучавање облика афективног везивања, пре свега деце са родитељима, и испитивање начина на који наведени облици одређују каснији живот особе (Рајевић, 2006). Истраживања су идентификовала три облика (шеме) афективног везивања: сигурна шема, анксиозно-амбивалентна шема и шема избегавања.

Импликација ових шема на избор занимања заснива се на претпоставци да деца са несигурним шемама афективног везивања мање времена проводе истражујући, тако да за исто време стекну мање података о свету, па самим тим и о свету рада. Са друге стране, деца са сигурним обрасцем понашања слободније истражују свет и постају компетентнија у односу са људима, а што резултира јачим осећајем професионалног идентитета и способношћу за самосталним доношењем одлука везаних за каријеру (Рајевић, 2006).

*Породично системски приступ* представља концептуални приступ сагледавања породице у којем се пажња усмерава на разумевање међусобних релација бројних фактора који стварно утичу на сваки аспект породичног живота (Bratcher, 1982). У кон-

тексту професионалног избора и каријерног развоја, породично системски приступ указује на чињеницу да способност за доношење одлуке о професионалном опредељењу може бити директно условљен квалитетом породичне интеракције, границама и одржаваном емоционалном међузависношћу унутар породице. (Hargrove, Creagh & Burgess, 2002). Потврду утицаја породице као система на професионално опредељење, проналази и Зингаро (Zingaro, 1983) у чињеници да индивидуе које имају проблема са каријерним доношењем одлука показују низак ниво диференцијације од родитељских очекивања према професионалном или каријерном избору.

### *Circumplex модел брачних и породичних система и FACES IV*

Један од модела који користи холистички приступ у истраживању начина функционисања чланова породице јесте Circumplex модел брачних и породичних односа (Mitić, 2003). На основу преко 50 концептуалних описа породичних и брачних динамика, изведене су три главне димензије Цирцумплек модела – кохезивност, флексибилност и комуникативност (Olson & Gorall, 2003).

У процени димензија Circumplex модела брачних и породичних система у употреби је мерни инструмент FACES IV, који је конструисан 1978. године и до данас доживео четири ревизије (Tiesela, 1994, према Olson, Gorall & Tiesel, 2006).

У оквиру Circumplex модела *породична кохезивност* дефинисана је као емоционална повезаност чланова породице. Димензија кохезивности може се посматрати у оквиру пет нивоа: разједињеност/неповезаност (веома ниска), повезаност у извесној мери (ниска до умерена), повезаност (умерена), јака повезаност (умерена до висока) и испреплетаност/прејака повезаност (веома висока). Балансирани простор кохезивности указује на способност породице да постигне еквилибријум између сепарације и заједништва. Са друге стране, превелика кохезивност (тзв. испреплетаност) и премала кохезивност (тзв. разједињеност) указују на породичну дисфункционалност.

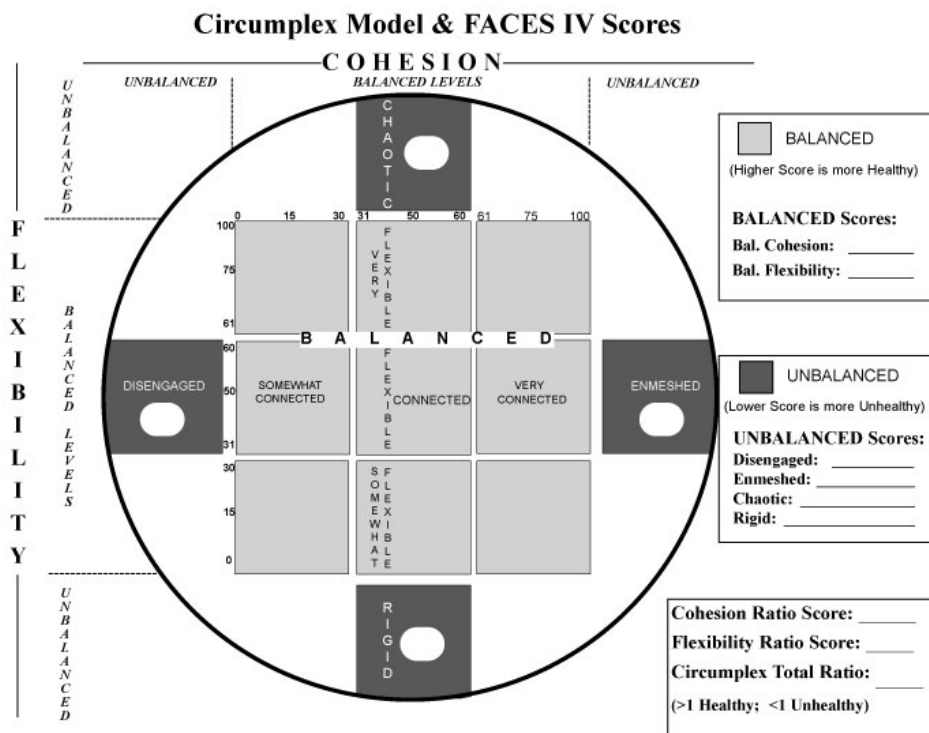
*Породична флексибилност* представља количину промене у вођству, породичним односима и породичним правилима. Флексибилност указује на који начин породица балансира своју стабилност са променама. Димензија флексибилности може се разматрати кроз следеће нивое: ригидна/нефлексибилна (веома ниска), флексибилна у извесној мери (ниска до умерена), флексибилна (умерена), веома флексибилна (умерена до јака) и хаотична/превише флексибилна (екстремно висока). У ригидним системима правила се морају стриктно поштовати, улоге су јасно дефинисане и одлуке су наметнуте од стране лидера, док хаотичност указује на импулсивно доношење одлука, нестално вођство и нејасне улоге.

*Породична комуникација* је трећа димензија у Circumplex моделу. Комуникација се процењује у односу на то колико породица као група поседује вештине слушања, вештине и јасноћу говора, отвореност, могућност праћења континуитета разговора, уважавање и поштовање других наспрам истицања себе.

FACES IV садржи и скалу за процену задовољства породицом. Породично задовољство дефинисано је као степен којим се чланови породице осећају међусобно срећним и испуњеним и уско је повезано са кохезивношћу, флексибилношћу и по-

родичном комуникацијом. Другачије речено, ајтеми који утврђују породично задовољство у ствари процењују задовољство осталим породичним димензијама (кохезивност, флексибилност и комуникација) (Olson et al., 2006).

Други начин приказа модела јесте у форми дескриптивне брачне или породичне мапе<sup>1</sup> сачињене од 25 типова брачних или породичних односа.



Слика 1 – Графичка репрезентација Circumplex модела<sup>2</sup>

## Стилови родитељства и Circumplex модел

У оквиру Circumplex модела идентификовано је 5 стилова родитељства. Поштујући налазе Диане Баумринд, која је у својим радовима дефинисала четири стила родитељства (демократски, ауторитаран, пермисиван и одбацујући), Олсон и колеге су их концептуално допунили индиферентним стилем (Diana Baumrind, 1995, према Olson et al., 2006).

<sup>1</sup> Брачна и породична мапа Circumplex модела приказана је на слици 1.

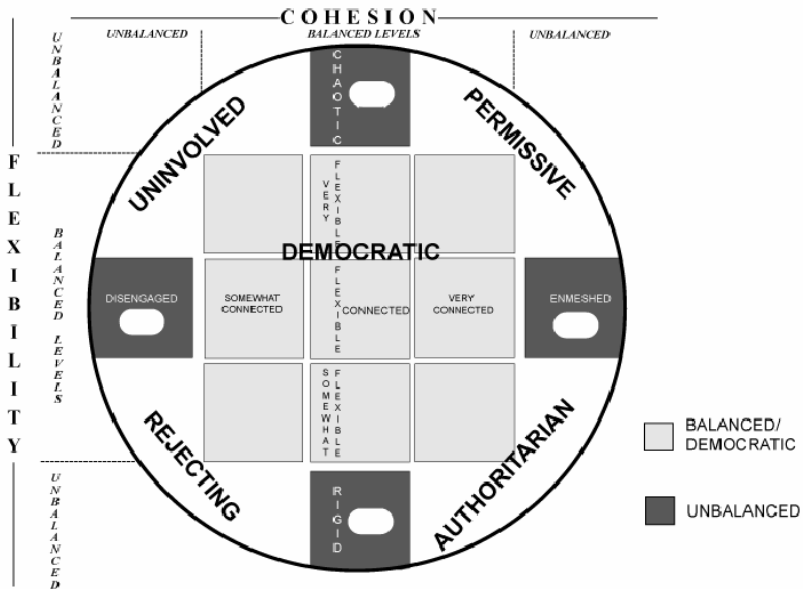
<sup>2</sup> Извор: Olson & Gorall, 2006

Демократски стил родитељства је репрезент балансираног типа система у Circumplex моделу. Демократско родитељство одликује се успостављањем јасних правила и очекивања родитеља према својој деци. Поједина истраживања родитељства установила су да су балансиране породице емотивно здравије и срећније, да су деца дружељубивија, веселија и сигурнија у себе, да добро савлађују стресне ситуације и да су оријентисана ка постигнућима (Kouneski, 2001).

Ауторитаран стил родитељства припада небалансираном стилу родитељства, а одликује га висок ниво ригидности и испреплетаности. Одлика ауторитарних родитеља је наметање ригидних правила и очекивања и стриктно инсистирање на њиховом поштовању. Од деце се очекује апсолутна послушност и лојалност. Деца оваквог стила родитељства су ћудљива, несрећна, осетљива на стрес, недружељубива и конфликтно-иритабилна у свом понашању (Baumrind, 1995).

Пермисивни стил родитељства означава породицу која се одликује високим степеном хаоса и испреплетаности. У пермисивном родитељству родитељи допуштају да дечије преференције преузму приоритет над родитељевим идеалима и, с тим у вези, родитељи ретко инсистирају да деца поштују њихове стандарде. Деца са оваквим стилем родитељства склонија су импулсивно-агресивном понашању, бунтовнија су и доминантнија (Baumrind, 1995).

Figure 5: Five Parenting Styles & Circumplex Model



Слика 2 – Графичка репрезентација стилова родитељства и Circumplex модела<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Извор: Olson & Gorall, 2006

Одбацијући стил родитељства одликује висок степен ригидности и раздвојености. Родитељи углавном не обраћају много пажње на дететове потребе и себични су у очекивањима према начину на који њихова деца треба да се понашају. Као продукт одбацијућег стила родитељства јесте осећај детета да је незаштићено и збуњено, јер не зна како да се понаша у односу на бројна наметнута правила.

Индиферентни стил родитељства одликује се високим нивоом хаоса и разједињености. Оваквим стилем родитељства деца су обично игнорисана и препуштена себи без емоционалне подршке родитеља. Деца индиферентних родитеља углавном се осећају усамљено и имају низак степен аспирације.

## Фактори који утичу на избор војне професије

По угледу на сва професионална опредељења, избор војне професије несумњиво је мултифакторски условљен. Једина разлика која се, у односу на остала професионална опредељења, може приписати војној професији јесте специфичност војне организације која као таква представља засебан фактор у професионалном опредељењу. Наиме, Рајевић (1983) наводи да војну организацију карактеришу: затвореност, принцип хијерархије, потпуно ангажовање појединца, везаност појединца за војну организацију и висок степен психофизичког напрезања. У наведеним општим специфичностима војне организације треба тражити мотивационе подстицаје за избор војне професије (Рајевић, 1983).

Осим фактора који проистичу из специфичности војне организације, постоји низ других фактора који су заједнички осталим професијама, на пример: карактеристике развојног периода у којем се доноси одлука о избору професије, психолошке полне разлике, карактеристике друштвене заједнице (локалног подручја), породица, образовање родитеља, социјално порекло, завршена школа и успех у школи, способности и особине личности, вршњачке групе и средства масовне комуникације (Рајевић, 1983; Шарановић, Миленковић, Ђорђевић & Вишацки, 2008).

Последњих година група аутора са Института за стратегијска истраживања Министарства одбране спровела је истраживање „Ставови средњошколске омладине о школовању на Војној академији”. Једна од хипотеза истраживања била је да фактори уже социјалне средине (комплетност породице, број деце у породици, образовање родитеља, мишљење родитеља о школовању на Војној академији и материјални статус породице) утичу на мотивисаност средњошколаца за школовање на Војној академији. Резултати истраживања били су следећи:

- Жељу да похађају студије на Војној академији најчешће имају ученици чији родитељи имају средњи степен образовања.
- Фактор материјално стање говори да се за школовање на Војној академији опредељују ученици са нижим приходима у породици (приход до 50 000 динара).
- Војничко искуство у породици представља значајан фактор опредељивања ученика за студирање на Војној академији.

Друго значајно истраживање спровела је Анита Ђорђевић са Института за стратегијска истраживања. Она је (2008) проценивала постојање повезаности образаца породичне афективне везаности, доминантних стилова родитељства и социо-еко-

номских карактеристика породице са степеном професионалне зрелости адолесцената и одабиром средње школе. Резултати истраживања су показали:

- Породице ученика Војне гимназије имају нижа месечна примања у односу на породице ученика цивилних гимназија, ученици Војне гимназије чешће имају брата или сестру (за разлику од ученика цивилних гимназија у којима процентуално има највише јединаца) а образовање њихових родитеља углавном је средњошколско.

- Најфреквентнији образац афективне везаности је Сигуран образац (85,7%), што указује на чињеницу да ученици Војне гимназије себе доживљавају као вредне пажње и љубави, свет око себе као сигурно место, а друге људе виде као позитивне и наклоњене.

- Најистакнутији васпитни стил родитеља код ученика Војне гимназије је емоционална топлина која указује на поступке родитеља којим детету пружају топлину, љубав, пажњу, подршку, поверење, поштују његове потребе и мишљења, помажу му када му је потребна помоћ и подстичу га на постизање виших успеха. Ови родитељи чешће дају објашњења када траже дисциплину, а ретко користе физичку снагу.

## *Предмет истраживања*

Предмет истраживања је утврђивање социо-економских обележја, специфичности перцепције породичног функционисања и типова родитељства код ученика Војне гимназије. На основу истраживања жели се утврдити у којој мери постоје разлике у наведеним својствима између два контекста (војног и цивилног), а који могу представљати факторе професионалног опредељења ученика Војне гимназије.

## *Циљеви*

У складу са предметом истраживања, основни циљ је да се утврде специфичности перцепције породичног функционисања и типа родитељства код ученика Војне гимназије из перспективе *Сигмунд* модела брачних и породичних система.

Посебан циљ је утврђивање социо-економских обележја породица ученика Војне гимназије (број чланова породице, структура породице, број деце у породици и редослед рођења, месечни приходи чланова породице, запосленост и образовање родитеља).

## *Задаци*

Задаци истраживања конципирани су у складу са општим и посебним циљем истраживања, а то су:

- 1) утврдити специфичности перцепције породичног функционисања код ученика Војне гимназије и цивилних гимназија,
- 2) утврдити типове родитељства ученика војне и цивилних школа,
- 3) утврдити социо-економске карактеристике породица ученика Војне гимназије и цивилних гимназија,
- 4) утврдити статистички значајне разлике између ученика Војне гимназије и ученика цивилних гимназија у перцепцији породичног функционисања, типу родитељства и социо-економских карактеристика породица.



## Варијабле

У складу са поделом варијабли на: селектоване, манипулативне и регистроване (Todorović, 1998), у истраживање су укључене следеће регистроване варијабле:

- *кохезивност, флексибилност, комуникација, задовољство и тип родитељства* – регистроване упитником FACES IV,
- *број чланова породице* – регистрована варијабла са категоријама „три и мање члана”, „четири члана” и „пет и више чланова”,
- *број деце у породици* – регистрована варијабла са категоријама „једно дете”, „два детета” и „три и више деце”,
- *структура породице* – регистрована варијабла са категоријама „један родитељ” и „оба родитеља”,
- *ред рођења* – регистрована варијабла са категоријама „прворођено дете”, „другорођено дете”, „трећерођено дете” и „четворођено дете”,
- *запосленост родитеља* – регистрована варијабла са категоријама „запослен” и „незапослен”,
- *ниво образовања родитеља* – регистрована варијабла са категоријама: „основна школа”, „средња школа 3. степен”, „средња школа 4. степен”, „виша школа” и „факултет”.

## Методолошки део

### Општи метод

Истраживање је неексперименталног типа.

### Инструменти (операционализација варијабли)

За прикупљање података користиће се 4. верзија упитника FACES (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales) и Упитник општих социо-економских обележја. Упитник општих социо-економских обележја, осим основне намене – добијање општих података о испитаницима, има за циљ и да појединим питањима хомогенизује узорке (ученика Војне гимназије и ученика цивилних гимназија) у својствима која могу имати статус интервенишуће варијабле у процени специфичности перцепције породичног функционисања и типа родитељства.

Наведеним упитником добијају се следећи општи подаци о испитанику:

- покушај уписа Војне гимназије (податак се односи само на ученике цивилних гимназија),
- број чланова породице,
- број деце у породици,
- редослед рођења деце у породици,
- месечни приходи (изражени у динарској вредности) свих чланова породице,
- структура породице,
- запосленост родитеља,
- ниво образовања родитеља.

FACES IV чине 62 ставке. Четрдесет два ајтема FACES IV намењена су испитивању димензија породичне кохезивности и породичне флексибилности. Следећих 10 ставки инструмента процењују породичну комуникацију, док последњих 10 испитују задовољство породицом.

### *План узорка*

Бројчаност истраживачког узорка је 374 ученика. Узорак је пригодног карактера. Циљна група су ученици Војне гимназије (величина групе 170 ученика), док контролну групу представљају ученици цивилних гимназија општег смера (величина групе 204 ученика). Наведени узорци су хомогени у следећим својствима:

- полној припадности (сви испитаници су мушког пола),
- узрасном периоду (од 14 до 16 године живота) и
- типу школе (испитаници похађају гимназије општег смера).

Како Војну гимназију похађају ученици из свих региона Србије, испитаници контролне групе били су ученици гимназија из Београда (75 ученика), Крагујевца (62 ученика) и Ниша (81 ученик). На основу података са Упитника социо-економских обележја, ученици цивилних гимназија који су одговорили да су покушали упис у Војну гимназију нису укључени у састав укупног узорка (укупно 14 ученика). Из испитивања су искључена лица која нису у потпуности попунила лист за одговоре на инструменту FACES IV (укупно 19 ученика).

### *План обраде података*

Добијени подаци на инструментима обрађени су у SPSS-у верзија 19.0. Ради утврђивања статистички значајних разлика у погледу социо-економских обележја породица ученика Војне гимназије и цивилних гимназија, као и за процену доминантних типова родитељства, употребиле се непараметријска статистичка техника Хи-квадрат.

Помоћу статистичке технике т-теста за независне узорке утврдиће се постајање статистички значајних разлика у погледу перцепције димензија породичног функционисања између ученика Војне гимназије и цивилних гимназија.

### *Поступак испитивања*

Испитивање је спроведено у временском периоду април–мај 2012. године. Попуњавање упитника са ученицима Војне гимназије спроведено је 4. априла 2012. године. Испитивање у цивилним гимназијама спроведено је у 10. београдској гимназији на Новом Београду, 2. гимназији у Крагујевцу и гимназији „9. мај” у Нишу. Испитивање је извршено у сарадњи са стручним лицима (психолозима) запосленим у школама.

## Приказ и интерпретација резултата

### Социо-економска обележја ученика Војне гимназије

Статистички значајне разлике између два узорка пронађене су на варијабли „број чланова породице”. Подаци указују на чињеницу да су породице ученика Војне гимназије углавном четворочлане и веће, док су породице ученика цивилних гимназија углавном четворочлане и са мање чланова.

Табела 1 – Фреквентне разлике између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „број чланова породице”

Тип школе		Број чланова породице			Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		Три и мање	Четири	Пет и више			
Војна гимназија	број	23	109	38	8,151	2	0,017
	процент	13,53	64,12	22,35			
Цивилна гимназија	број	45	132	27			
	процент	22,06	64,71	13,23			

Статистички значајна разлика између узорака пронађена је и на варијабли „број деце у породици”. Подаци показују на чињеницу да ученици Војне гимназије углавном потичу из породица са двоје или више деце, док су ученици цивилних гимназија углавном из породица са два или једним дететом.

Табела 2 – Фреквентне разлике између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „број чланова породице”

Тип школе		Број деце у породици			Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		Једно	Два	Три и више			
Војна гимназија	број	17	116	37	9,604	2	0,08
	процент	10	68,24	21,76			
Цивилна гимназија	број	41	135	28			
	процент	20,10	66,18	13,72			

На основу података на варијабли „запосленост мајке” евидентно је да је проценат запослености родитеља женског пола већи код ученика цивилних гимназија него код ученика Војне гимназије.

Табела 3 – Фреквентне разлике између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „запосленост мајке”

Тип школе		Запосленост мајке		Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		Запослена	Незапослена			
Војна гимназија	број	99	71	24,038	1	0,00
	процент	58,24	41,76			
Цивилна гимназија	број	166	38			
	процент	81,37	18,63			

Статистички значајни резултати на варијабли „месечни приходи породице” указују на чињеницу да су приходи породица ученика Војне гимназије углавном нижи од 80 000 динара, док је код ученика цивилних гимназија процентуално већи број породица чија су примања виша од 80 000 динара.

Табела 4 – Фреквентне разлике између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „месечни приходи породице”

Тип школе		Месечни приходи породице				Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		до 40.000 динара	Између 40.000 и 80.000 динара	Између 80.000 и 120.000 динара	Више од 120.000 динара			
Војна гимназија	број	57	82	24	7	37,592	2	0,00
	процент	33,53	48,24	14,12	4,11			
Цивилна гимназија	број	40	67	60	37			
	процент	19,61	32,84	29,41	18,14			

На варијабли „ниво образовања оца” резултати показују да је образовање родитеља мушког пола код ученика Војне гимназије углавном средњошколског нивоа, док су очеви ученика цивилних гимназија најчешће факултетски образовни.

Табела 5 – Фреквентне разлике између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „ниво образовања оца”

Тип школе		Ниво образовања оца					Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		Основна школа	Средња школа 3. степен	Средња школа 4. степен	Виша школа	Факултет			
Војна гимназија	број	12	28	83	21	26	50,130	4	0,00
	процент	7,07	16,47	48,82	12,35	15,29			
Цивилна гимназија	број	4	9	67	37	87			
	процент	1,96	4,41	32,84	18,14	42,65			

Слично резултатима на варијабли „ниво образовања оца”, ниво образовања мајки код ученика Војне гимназије углавном је средњошколски, док код ученика цивилних гимназија око више од половине родитеља женског пола има завршен 6. и 7. степен образовања.

Табела 6 – Фреквентне разлике између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „ниво образовања мајке”

Тип школе		Ниво образовања мајке					Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		Основна школа	Средња школа 3. степен	Средња школа 4. степен	Виша школа	Факултет			
Војна гимназија	број	12	15	105	11	26	57,517	5	0,00
	процент	7,06	8,82	61,76	6,47	15,29			
Цивилна гимназија	број	1	5	79	41	76			
	процент	0,49	2,45	38,73	20,10	37,23			

## Опис карактеристика перцепције породичног функционисања

Ученици Војне гимназије, за разлику од ученика цивилних гимназија, имају више скорове на субскалама балансиране кохезивности, балансиране флексибилности, скалама породичне комуникације и задовољства породицом, а ниже скорове на скалама хаотичности и раздвојености.

Табела 7 – Разлике између ученика војне и цивилне гимназије у просечним скоровима на субскалама и скалама FACES IV добијене применом т-теста за независне узорке

	Тип школе	АС	СД	т	ДФ	п
Балансирана кохезивност	Војна гимназија	81,16	16,93	7,808	372	,000
	Цивилна гимназија	63,44	25,22			
Балансирана флексибилност	Војна гимназија	58,54	19,12	3,435	372	,001
	Цивилна гимназија	51,28	21,27			
Раздвојеност	Војна гимназија	18,61	8,42	-7,484	372	,000
	Цивилна гимназија	26,98	12,38			
Хаотичност	Војна гимназија	26,42	12,17	-4,866	372	,000
	Цивилна гимназија	33,32	14,79			
Породична комуникација	Војна гимназија	45,14	5,07	8,397	372	,000
	Цивилна гимназија	39,46	7,49			
Задовољство породицом	Војна гимназија	42,39	6,37	6,093	372	,000
	Цивилна гимназија	38,09	7,12			

Табела 8 – Разлике између ученика војне и цивилне гимназије у просечним перцентилним скоровима на димензијама кохезивности и флексибилности добијене применом т-теста за независне узорке

	Тип школе	АС	СД	т	ДФ	п
Кохезивност	Војна гимназија	83,38	18,02	7,891	372	,000
	Цивилна гимназија	63,93	27,60			
Флексибилност	Војна гимназија	56,27	18,08	2,701	372	,007
	Цивилна гимназија	50,81	20,54			

У односу на тип родитељства, ученици војне школе углавном перципирају своје породице са карактеристикама пермисивног стила родитељства, док ученици цивилних гимназија сматрају да су њихове породице углавном демократски васпитно оријентисане.

Табела 9 – Фреквентна разлика између ученика војне и цивилне гимназије на варијабли „тип родитељства“<sup>4</sup>

Тип школе		Тип родитељства				Хи-квадрат	ДФ	Сиг.
		пермисивни	одбацујући	ауторитарни	демократски			
Војна гимназија	број	79	4	24	63	40,896	3	0,00
	процент	46,47	2,35	14,12	37,06			
Цивилна гимназија	број	42	17	16	129			
	процент	20,59	8,33	7,84	63,24			

## Дискусија

На основу добијених статистичких података може се закључити да ученици војне школе потичу из породица која имају следећа социо-економска обележја:

- број чланова породице је углавном 4 или већи;
- породице ученика Војне гимназије углавном имају двоје или више деце;
- породична месечна примања су испод просечна и просечна (испод 80 000 динара);
- ниво образовања родитеља углавном је средњошколски.

Подаци о социо-економским обележјима породица ученика војне школе говоре да социо-економски фактори представљају значајан фактор у војном професионалном опредељењу. С обзиром на то да војни систем школства нуди бројне економске бенефите, као на пример смештај, исхрану, одећу... али и сигуран посао и редовне плате по завршетку школовања и ступањем у професионалну војну службу, очигледно је да ће, према мишљењу родитеља, то надоместити бројне економске потешкоће са којима се породица сусреће.

На основу месечних примања и нивоа образовања родитеља може се закључити да породице војних гимназијалаца припадају средњем класном слоју, а што је у супротности са веровањем да официрски кадар има елитистички карактер (Рајевић, 1983). Наиме, Пајевић (1983) наводи да су осамдесетих година у капиталистичким земљама официри по правилу били синови пословних људи, фармера, јавних службеника и официра, тј. официрски кадар је потицао из виших друштвених класа. Међутим, Пајевић (1983), такође, указује на то да ће свет рада постати сложенији и да ће повећање броја професија, као и све већи број професија које нуде далеко перспективнију професионалну каријеру, несумњиво утицати на војна професионална опредељења. С тим у вези може се претпоставити да је последњих деценија дошло до класног померања професија и да данас официрски позив припада професији средњих класа и, као такав, можда је најпримамљивији нижим стратусима средње класе и нижеј класи. Исто тако, сходно претпоставци да је утицај родитеља код сиромашни-

<sup>4</sup> Ниједан испитаник из оба узорка не сматра да потиче из породица са индиферентним стилем родитељства.

јих слојева израженији него лична интересовања деце, вероватније је да су родитељи, оптерећени економским недаћама, усмеравали своју децу ка војној професији.

На основу статистичких значајних разлика добијених на FACES IV, очигледно је да ученици Војне гимназије и цивилних гимназија перципирају своје породице као функционалне. Разлика између два узорка може се увидети у висини скорова на скалама и субскалама упитника, односно ученици Војне гимназије приказују своје породице функционалнијим од ученика цивилних гимназија.

Већина ученика војне школе процењује да потиче из породица са пермисивним стилем родитељства. Наиме, пермисивни стил родитељства указује на чињеницу да дечији прохтеви представљају приоритет у породичном функционисању и да родитељи не инсистирају на поштовању њихових стандарда (Olson et al., 2006). Деца са оваквим стилем родитељства показују склоности ка импулсивно-агресивном понашању, бунтовнија су и доминантнија. Диана Баумринд (1995) наводи да пермисивни родитељи покушавају да се понашају некажњавајуће, прихватајуће и афирмативно према дететовим импулсима, тежњама и акцијама. Родитељ поставља мало захтева за одговорност у кући (кућне обавезе детета) и правилно понашање и представља себе детету као извор који оно може да користи како жели, а не као идеал који оно треба да подражава, нити као активну особу која је одговорна за обликовање и мењање његовог текућег или будућег понашања. Он дозвољава детету да управља својим активностима колико год је могуће, избегава коришћење контроле и не охрабрује га да се повинује споља (Baumrind, 1995, према Kostić, 2012).

Процена ученика Војне гимназије да је стил родитељства пермисиван указује на две претпоставке. Прва је да родитељи, губећи контролу у васпитању над својом децом, сматрају да је војна школа једини спас да се заустави њихово „слободно“ понашање. Врло је вероватно да родитељи са пермисивним стилем родитељства размишљају по принципу: „Даћу ја тебе у војну школу, јер ћете они научити реду и дисциплини“. Дакле, родитељи имају потребу да успоставе контролу над својом децом и то чине усмеравајући их ка војном позиву, јер војна професија нуди структуру (ред, дисциплину...). Из позадине родитељеве потребе за контролом проистиче потреба родитеља да заштите своју децу. Наиме, сигурно да постоји брига родитеља да њихова деца неће отићи правим „животним путем“, па сматрају да ће војна школа вероватно сопственим механизмима контроле заштитити њихову децу и извести их на прави пут.

Друга претпоставка јесте да процена пермисивног стила родитељства представља последицу идеализације родитеља и њихових поступака од стране ученика. Наиме, ученици Војне гимназије заменили су породични са интернатским и војним начином живота. Војска постаје нова „породица“, која је преузела одговорност за њихов даљи професионални и лични развој. Међутим, за разлику од примарне породице, војна средина је репресивна и не даје довољно подршке појединцу у прилагођавању војним правилима и прописима. Непрописно понашање регулише се дисциплинским мерама и казнама. Разумевања за неадекватно и самовољно понашање у војној средини углавном не постоји. С тим у вези, примарна породица постаје један од најважнијих извора подршке у прилагођавању условима и захтевима војне средине. Вероватно је да ученици своје родитеље виде као „оне који одобравају и не кажњавају“ спремне да поштују њихове жеље и стандарде, као и да чују њихове одлуке, па им и не намећу додатне обавезе и одговорности... Сходно томе, идеализација представља подршку породице у „преживљавању“ репресивне војне средине.



## Закључак

Испитивањем ученика цивилних гимназија и Војне гимназије покушало се утврдити постојање специфичности социо-економских обележја и специфичности перцепције аспеката породичног живота између наведених узорака, а које се могу разматрати у контексту професионалног опредељења. Испитивање показује да ученици Војне гимназије потичу из породица које су четворочлане или веће, углавном са двоје или више деце, у којима су месечни приходи просечни и испод просечни, у којима су мајке, у односу на ученике цивилних гимназија, у мањем проценту запослене, а ниво образовања родитеља углавном је средњошколски и нижи. Добијени социо-економски подаци указују на то да економски положај породице представља значајан фактор у избору војне школе.

Добијени подаци на димензијама породичног функционисања указују на чињеницу да ученици гимназија потичу из функционалних породица. Статистички значајна разлика између ученика Војне гимназије и цивилних гимназија уочљива је у висини скорова на скалама и субскалама FACES IV. Међутим, како су подаци о породичном функционисању добијени само од ученика, а не и од осталих чланова њихових породица, не може се са сигурношћу рећи да су породице функционалне у оној мери у којој их ученици перципирају.

Са друге стране, на варијабли „тип родитељства“ уочено је да ученици Војне гимназије своје породице перципирају као пермисивне, односно да њихови родитељи нису захтевни, већ напротив – попустљиви су према својој деци. Баумринд (Baumrind, 1995) указује да пермисивни стил родитељства има за последицу формирање бројних проблематичних понашања, као нпр. импулсивно-агресивног, бунтовништво, али и низак степен аспирација. С тим у вези, претпоставља се да родитељи имају потребу да успоставе контролу над својим дететом и њиховим понашањем, па сматрају да је војна средина једно од решења да се то постигне.

Пермисивност родитељства може се посматрати и као последица идеализације родитеља од стране деце. Вероватно да боравак у војној средини, у којој не постоји разумевање за сопствене потребе, проузрокује перцепцију родитељства у светлу пермисивности. У том контексту, пермисивност представља тренутну процену родитељства ученика Војне гимназије, а не стварно родитељство.

Међутим, може се претпоставити да пермисивност родитеља није идеализација детета, већ реалност. Наиме, препуштајући децу војној средини, породица се донекле ослобађа одговорности и превелике бриге око дететовог понашања. Сходно томе, родитељи имају „довољно разлога“ да се понашају пермисивније према својој деци.

На основу добијених резултата истраживања, а у контексту избора војне професије, тешко је установити да ли и на који начин димензије породичног функционисања и стил родитељства утичу на професионално опредељење, због ограничења самог истраживања, пре свега по питању узорка и мерних инструмената.

С тим у вези, ради добијања релевантних и тачних података о породичном функционисању ученика Војне гимназије, у будућим истраживањима потребно је променити циљну групу. Претпостављамо да би адекватнија циљна група била састављена од кандидата за упис у војне школе. На тај начин би се избегао утицај интервенишуће варијабле „војничко искуство“ у контексту повезаности димензија по-

родичног функционисања и избора војне професије. Исто тако, важно је у истраживање укључити и остале чланове породице. Укључивањем свих чланова породице у процену породичног функционисања добили би се егзактнији подаци.

Друго ограничење истраживања јесте примена упитника који не садржи сва релевантна питања о међусобној интеракцији чланова породице везано за избор занимања. Сходно томе, потребно је повећати број инструмената у испитивањима оваквог типа. На пример, у складу са претпоставком, добијеном на основу резултата истраживања, да је избор војне професије последица родитељеве потребе да успостави контролу над дететовим понашањем, потребно је формирати упитник који би испитивао родитељска очекивања од војне школе.

Перспектива даљих истраживања повезаности породичног функционисања и избора војне професије вероватно је у наставку проучавања породичних варијабли које, пре свега, проистичу из породичне динамике. Наиме, јасно је да поједина обележја породице, као што су социо-економска, утичу на професионална опредељења, али још увек није разјашњено на који начин породични интеракцијски односи и други аспекти породичног живота утичу на избор војне или било које друге професије.

## Литература

1. Amato, P. R. & Booth, A. (1997). A generation at risk: Growing up in an era of family upheaval, Cambridge, MA: *Harvard University Press*.
2. Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse, *Journal of Early Adolescence*, 11 (1), 56-95.
3. Baumrind, D. (1995) *Child maltreatment and optional caregiver in social contexts*. New York: Garland
4. Blustein, D. L., Walbridge, M. M., Friedlander M. L. & Palladino D. E. (1991). Contribution of psychological separation and parental attachment to the career development process, *Journal of counseling psychology*, Vol. 38, No 1, pp. 39-50
5. Bratcher, W. E. (1984) The influence of the family on career selection: A family systems perspective, *Personnel and Guidance Journal*, No.61, pp. 87-91
6. Ђорђевић, А. (2009). *Афективна везаност, васпитни стилови и професионално опредељење адолесцената*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, магистарска дисертација.
7. Hargrove, K. B., Creagh, M. G & Burgess, L. B. (2002). Family interaction patterns as predictors of vocational identity and career decision-making self-efficacy, *Journal of Vocational behavior*, Vol. 61, pp. 185 – 201.
8. Hargrove, K. B., Inman, G. A & Crane, L. R. (2005). Family interaction patterns , career planning attitudes and vocational identity of high school adolescent, *Journal of Career development*, Vol. 31, pp. 263 – 267.
9. Костић, О. Ј. (2012). *Адолесценци и њихови родитељи у светлу ПАРТ теорије*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, докторска дисертација.
10. Kouneski, E. (2001). Circumplex model and FACES: Review of literature. Available online at [www.facesIV.com](http://www.facesIV.com) preuzeto 27. 5.2012.
11. Leong L. T. F., Hartung, J. P., Goh, D. & Gaylor, M. (2001). Appraising birth order in career assessment: Linkages to Holland's and Super's models, *Journal of career assessment*, Vol 9, No.1, pp. 25 – 39.

12. Lopez, F. (1989). Current family dynamics, trait anxiety and academic adjustment: Test of a family based model of vocational identity, *Journal of Career Assessment*, Vol. 9, No. 1, pp. 25-39.
13. Lopez, F. & Andrews, S. (1987) Career indecision: A family system perspective, *Journal of Counseling and Development*, No. 65, pp. 304-307.
14. Mitić, M. (2003). Sistemski pristup u: *Klinička psihologija*, Biro M., Butollo W. Ur., Katedra za psihologiju L.M. Univerzitet, Minhen i Futura publikacije.
15. Mitić, M. (1997). *Porodica i stres – Između poraza i nade*, Institut za psihologiju, IP "Žarko Albulj", Beograd
16. Olson, D. H. & Gorall, D. M. (2003). Circumplex model of marital and family systems. In F. Walsh (Ed.) *Normal Family Processes* (3rd Ed). New York: Guilford (pp. 514 – 547)
17. Olson, D. H & Gorall, D. M. (2006). FACES IV & Circumplex Model. Available online at [www.facesIV.com](http://www.facesIV.com) preuzeto 5. 1.2012.
18. Olson, D. H, Gorall, D. M., Tiesel, J. W. (2006). FACES IV Package – Administration Manual. *Life innovations, Inc.*, Minneapolis
19. Olson, D. H., Gorall, D. M. & Tiesel, J. W. (2007) *FACES IV Manual*. Minneapolis, MN: Life Innovations.
20. Olson, D. H. (2010). FACES IV & the Circumplex Model: Validation Study, *Journal of Marital & Family Therapy*, In Press. Available online at [www.facesIV.com](http://www.facesIV.com) preuzeto 5.1.2012.
21. Olson, D. H., Sprenkle, D. H., & Russell, C. S. (1979). Circumplex model of marital and family systems I: Cohesion and adaptability dimensions, family types, and clinical applications. *Family Process*, Vol. 18, No. 1, p.p. 3-28.
22. Pajević, D., Šuković, F., & Plavšić, M. (1975) Motivisanost srednjoškolske omladine za starešinski poziv u JNA, Vojnoizdavački zavod, Beograd.
23. Pajević, D. (1985). *Izbor zanimanja*, NIRO "Zaštita rada", Beograd.
24. Pajević, D. (1983). *Motivacioni činioci izbora vojne profesije*, Vojnoizdavački zavod, Beograd.
25. Pajević, D. (2006) *Psihologija rada*, Liber, Beograd.
26. Todorović, D. (1998). *Osnovi metodologije psiholoških istraživanja*, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd
27. Watkins, C. E. (1984). The individual psychology of Alfred Adler: Toward an Adlerian vocational theory, *Journal of Vocational Behavior*, No. 24, pp. 28-47.
28. Wolfe, J. B. & Betz, N. E. (2004). The relationship of attachment variables to career decision-making self-efficacy and fear of commitment, *Career Development Quarterly*, Vol. 52, pp. 363-369.
29. Whiston, C. S. & Keller, K. B. (2004). The influences of family of origin on career development: A review and analysis, *The Counseling Psychologist*, Vol. 32, pp. 493 – 568
30. Видановић, С., Тодоровић, Ј. & Хедрих В. (2006). *Породица и посао – изазови и могућности*, Филозофски факултет, Ниш.
31. Zajonc, R. B. & Mullally, P. R. (1997). Birth order: Reconciling conflicting effects, *American Psychologist*, Vol. 52, pp. 685 – 699.
32. Zingaró J. C. (1983) A family system approach for the career counselor, *Journal of Counseling and Development*, No. 62, pp. 24-27
33. Шарановић, Ј., Миленковић, С., Ђорђевић, А. & Вишацки Т. (2008). *Матуранти о професији официр*, Институт за стратегијска истраживања, Београд.